

Eğitimin Türkçesi

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

3. Baskı

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

EĞİTİMİN TÜRKÇESİ

ISBN 978-605-241-261-9

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Temmuz 2018, Ankara
3. Baskı: Temmuz 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

İlk ve ortaöğrenimini Kahramanmaraş ve Ankara'da tamamladı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Teftişi Bölümünden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsünde, aynı alanda, yüksek lisans ve doktora yaptı. 1997-2014 yılları arasında Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Edebiyat Fakültesinde Araştırma Görevlisi, Yardımcı Doçent ve Doçent olarak çalıştı. 2014 yılında Kırıkkale Üniversitesine geçti. 2015 yılında profesör oldu. Hâlen Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında uzun ve kısa süreli görevlerde bulunan Aydoğan'ın, "Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri", "Eğitim ve Paradigma", "Kültür Temelli Eğitim", "Eğitimin Türkçesi", "Eğitimde Nezaket", "Bir Dava Adamı Nurettin Topçu", "Eğitimin Kimlik Arayışı" ve Afrika'da Sömürgecilik ve Eğitim (I, II, III) adlı kitaplarının yanı sıra ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış altmışın üzerinde kitap bölümü, makale ve bildirisi bulunmaktadır.

ÖN SÖZ

Bir eğitim sisteminin ana amacı, içinde bulunduğu toplumun düşünce dünyasına uygun insanlar yetiştirmektir. Bu nedenle bir eğitim sistemi, ülkesinin kültürel dinamikleri üzerinde yükselmelidir. Eğitim sisteminin ikincil amacı, vatandaşlarının refah içinde yaşaması için ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve diğer nitelikleri onlara kazandırmaktır. Üçüncü amacı, devletin ihtiyaç duyduğu nitelikleri haiz bireyler yetiştirmektir. Son amacı ise çağın gerektirdiği özellikleri, yurttaşların edinmesini sağlamaktır. İç içe geçmiş nitelikteki bu amaçlar silsilesinin temelinde ise kültürel olgular bulunmalıdır.

Toplumsal düşünme sistemini temel almayan bir eğitim sisteminde yetişen insanların, en azından aidiyet duygusu gelişmemiş olacağından dolayı sorumluluk duyguları da gelişmez. Böylece bu tür eğitim sisteminden yetişen insanlar, dünyadaki her ülkenin, her devletin veya her sermayenin rahatlıkla elde edeceği “beyinler” olacaktır. Bu durumda, kendi sermayenizle veya kendi imkânlarınızla yetiştirdiğiniz bireyler, başkaları için potansiyel eleman haline gelir. Kadim gerçek şu ki, bir insanın değer veya önem sıralamasında öncelik, en yakınındakilerdir. Bu nedenle eğitim sistemlerinin yetiştirdiği kişiler, kendi kültürleri doğrultusunda yetiştirilirse hem ülke hem de bireyler gelişecektir. Kültürel dinamikler temel alınarak yapılan eğitim sistemi bireylere özgünlük sağlarken, toplumlara da gelişmişlik sağlar.

Türkiye, Tanzimat Döneminden itibaren özgün bir eğitim sistemine geçememiştir. Eğitimdeki özgünsüzlüğün nedenlerinin başında, gerek paradigma gerekse yapısal olarak kendi dışındaki toplumları (özellikle Batılı toplumları) taklit etmesi gelir. Bu bağlamda, okul öncesinden yükseköğretime, öğretmen yetiştirme sisteminden fiziki şartların tasarlanmasına kadar eğitime dair tüm düşünce ve yapılanmalarda ciddi bir özgünlük problemi içinde bulunmaktayız. Bir başka ifadeyle, eğitime dair yapılan

iyi niyetli reformlardan veya değişikliklerden istenen sonucun alınamamasının nedeni, bu reformların (değişikliklerin) kendi özünü (kültürünü) temel almayan bir düşünme sistemiyle yapılmasıdır. Bu “doku uyuşmazlığı” nedeniyle eğitim sistemimiz, ne kendi toplumumuza ne de başka toplumlara yâr olabilmiştir. Bu nedenle yapılması gerekenlerin başında, eğitim sistemimizin paradigmasının özgün hale getirilmesi gelmektedir. Bunun için de, başta eğitime dair kavramların, kuramların ve uygulamaların felsefesinin kültürel ve tarihsel anlamda yeniden ortaya koyulması gerekir. Yani *eğitimin Türkçesinin* oluşturulması gerekir. Aksi takdirde, bu zamana kadar olduğu gibi, Batı felsefesi veya paradigması doğrultusunda yapılan eğitimden olumlu bir sonuç alınamaz.

Sonuç olarak bu kitap, *eğitimin Türkçesini* önermektedir. Yani müfredat, öğretmen, öğrenci gibi eğitimin temel kavramlarının kendi kültürel düşünme sistemimiz içinde anlama ve anlamlandırılmasına yönelik düşünceler içermektedir.

Kitabımın “son okuma”sını yaparak bana değerli katkılarını sunan meslektaşlarımdan Erdem Karataş’a, Zeki Bilgili’ye, Alaaddin Ünver’e ve Mehmet Küçükçene’ye çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Giriş.....	3
Türkiye'nin Eğitimdeki Temel Sorunları Nelerdir?.....	9
Eğitimin Türkçesi Nedir?.....	24
Eğitimin Merkezinde Kim/Ne Olmalıdır?	40
Öğretmenin Yeterlikleri Ne Olmalıdır?.....	56
Öğrencilerin Sorumlulukları Ne Olmalıdır?	68
Müfredatın Kimliği Nasıl Olmalıdır?	81
Eğitimin Yönetimi ve Denetimi Nasıl Olmalıdır?.....	91
Eğitimde Ahlak Nasıl Öğretilmelidir?	98
Sonuç.....	123

Konu Başlıkları

Giriş

Türkiye'nin Eğitimdeki Temel Sorunları Nelerdir?

Eğitimin Türkçesi Nedir?

Eğitimin Merkezinde Kim/Ne Olmalıdır?

Öğretmenin Yeterlikleri Ne Olmalıdır?

Öğrencilerin Sorumlulukları Ne Olmalıdır?

Müfredatın Kimliği Nasıl Olmalıdır?

Eğitimin Yönetimi ve Denetimi Nasıl Olmalıdır?

Eğitimde Ahlak Nasıl Öğretilmelidir?

Sonuç

Giriş

İnsanın biyolojik ihtiyaçlarını karşılaması nasıl zorunluysa (mesela su içmesi), sevmesi, nefret etmesi, korkması, barınması, çalışması, hüzünlenmesi vb. de onun zorunlulukları arasındadır. İnsan insan olmakla sevmek, hüzünlenmek gibi duygu durumlarını; barınmak, çalışmak gibi iş yapma dürtüsünü terk edemez. Bununla beraber insanın kimi sorumlulukları vardır. İnsanın sorumlulukları ise bunların üstünde toplumsal yaşamla ilgili mecburiyetleridir. Mesela yardım etmek, dürüst olmak, ahlaklı olmak... İnsanın zorunluluklarını yerine getirmemesi onun bireysel hayatına olumsuzluk getirirken; sorumluluklarını yerine getirmemesi sosyal hayatına ve topluma olumsuzluk getirir. Çünkü zorunluluklarımız bireysel, sorumluluklarımız toplumsal özellik gösterir. Zorunlulukların telafisi sorumlulukla mümkün olabilirken, sorumlulukların telafisi ise zorunluluklarla karşılanamaz. Örneğin; barınma zorunluluğunu yerine getiremeyen birinin bu ihtiyacı, diğer insanların sorumluluk duygularıyla giderilebilir. Ama sorumluluklarını yerine getiremeyen birinin ihtiyacı, zorunluluklarla giderilemez. Örneğin trafik kurallarına uyma sorumluluğunu yerine getirmeyen birini korkuyla yola getiremezsiniz. İşte eğitim sorumluluk duygusunu insana hatırlatarak veya kazandırarak hem toplumun hem de o bireyin normal yaşam sürmesini sağlar. Aynı zamanda eğitim, insanın insan olmakla kazandığı zorunluluklarını daha rahat yerine getirmesine olanak sağlar.

Öte yandan eğitim kavram olarak evrensel bir özellik gösterse de amaç, hedef ve paradigma bağlamında değerlendirildiğinde milli bir özellik gösterir. Eğitimin evrenselliği, onun amacı değil, sonuçlarından biridir. Eğitimin birinci amacı, toplumun bireylerini toplumsal düşüncenin sahibi yapmaktır. Bu da ancak kültürleme ile mümkündür. İkinci amacı bireylerin ilgi, yetenek ve becerilerini geliştirmektir. Bu gelişimden bireyin kendisi kadar, içinde bulunduğu toplum ve insanlık da fayda sağlar. Eğer eğitim bu hedeflerini birinci plana koymazsa yetiştirdiği insanlar hem kimliksiz olur hem özgünlükten uzak kalır hem de devletler-toplumlar söz konusu çabasının karşılığını alamazlar.

Bu bağlamda Türkiye’de eğitimin amaç-hedef-paradigma temelli bir çıkmazın içinde olduğunu söylemek gerekecektir. Çünkü Türkiye’nin müzmin bir eğitim sorunu vardır ve her türlü olumlu çabaya rağmen eğitimde istenilen neticeye ulaşamamıştır. Türkiye’nin eğitimde sorunlarının kaynağı Batılılaşmayı amaç edinmesi ve bunun sonucunda içine düştüğü sekülerleşme handikabıdır. Başarısızlık, kalitesizlik, derslik azlığı, öğretmen yetiştirme ve diğer niceliksel alandaki sorunlar aslında esas sorunu, sorun olarak görememenin getirdiği telaşın tezahürleridir.

Batı, sekülerizm ve eğitim

İnsanlık tarihinin bir sapması olarak değerlendirilebilecek Batı egemenliğindeki son üç yüzyıllık dönemde ana eksen olarak belirlenen sekülerizm; insanın ruhunu, gönlünü veya teolojik yanını bir şube olarak belirlemiş ve bu şubenin her türlü girdisi ise normatif olgular olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak her türlü dine (ilahî olana) karşı olumsuz tavır takınmayı var olma nedeni sayan aydınlanmacı Batı dünyası, dini, hayatın kıyasına ve insanın içine hapsedmeyi hedeflemiş ve başarmıştır. Ayrıca Aydınlanma Dönemi olarak adlandırılan ama aslında dünyevileşmek (sekülerleşmek) olarak adlandırmanın daha doğru olduğu bu dönem-

den itibaren eğitimin paradigması, insana bilgi ve beceri kazandırma olarak sınırlandırılmıştır¹. Eğitimin insanın ruhsal-duygu tarafını görmezden gelerek sadece bilgi ve becerilerinin geliştirilmesine odaklanması, en hafif tabirle insanda aidiyet duygusunu ortadan kaldırır.

Öte yandan Batı'nın paradigma oluşturucuları geleneklerin (kültürün) yerine yasaları, dinin yerine psikolojiyi² ikame etmek için eğitimi araç olarak kullanmıştır. Böylelikle aydınlanmacı devlet aygıtının eliyle yeni seküler hayatın kurulması, bu hayata uygun insanın yetiştirilmesi için hemen her ülkede eğitim genel ve zorunlu hale getirilmiştir³. Böylece Batı dünyasının Aydınlanma Döneminden bugüne egemenliğini kuran, sürdüren ve pekiştiren ana mekanizmasının bu yeni, zorunlu ve genel eği-

- 1 Oysa Batılı dünya tarafından dünyevileştirilen eğitimin bundan önceki dönemlerde ana amacı insana "fabrika ayarlarını" hatırlatmak ve onu orada muhkem kılmaktır. Örneğin karanlık çağ olarak adlandırılan ama aslında Batı'nın aydınlık dönemlerinden biri sayılabilecek yaklaşık bin yıllık Orta Çağ'da (ki bu çağın özelliği Hristiyan dininin egemenliğinin sürmesidir) eğitimin amacı, dünyevilikten çok mistik, metafizik ve aşkın değerlerle hayatın sürdürülmesini sağlamaktır. Aynı şekilde Doğu dünyasında yani İslam dünyasında da eğitim, baştan itibaren Yaratıcının emirleri doğrultusunda insanı ve hayatı düzenleyen müteemmim cüzdü.
- 2 Aydınlanmacı Modern Batı, Orta Çağ sonrası hayata geçirdiği seküler hayat ve insan anlayışını sürdürmek için, teoloji ağırlıklı hayat ve insan algısının merkeze konduğu (dinden neşet etmiş) gelenek-görenekler ile yine dinden ilham alan insan düşüncesini tarihin karanlık odalarına hapsetmiştir. Bunun sonucunda oluşan seküler insanın ihtiyaçları, sorunları, üzüntüleri, sevinçleri vs. dinle çözülemeyeceği için psikoloji bilimi gereğinden fazla önemsenmiş hatta neredeyse kutsanmıştır. Bu durum hâlen de geçerlidir.
- 3 Zorunlu ve genel eğitimin tarihi İlk Çağ'a kadar götürülebilir. Antik Atina'da zorunlu eğitim her ne kadar mevcut ise de daha sonra bu gönüllü eğitime evrilirken; Sparta'da tam olarak uygulanmıştır. Platon'un ideal devletine de temel teşkil etmiştir. Ardından gelen Orta Çağ'da Kiliseler eliyle yürütülen eğitim, informal olarak gerçekleştirilmiştir. Reform hareketleriyle eğitimin tekrar zorunlu ve genel olarak sürdürülmesi Martin Luther ve John Calvin'le Almanya'da (Prusya) başlamıştır. Mevcut modern anlamıyla eğitimin temeli ise 1819 yılında Almanya'da atılmıştır. Bu modern eğitimin amacı da, devlete, sermayeye, orduya itaat eden bireyler yetiştirmek olarak belirlenmiştir.

tim olduğu söylenebilir. Çünkü eğitim, kültür aktarmacılığının en basit, aynı zamanda en sağlam yoludur. Modern dönemlerde Almanya'da başlatılan okullar, zamanla dünyanın diğer ülkelere de yayılmıştır. Batılı devletlerdeki ilkokulların, liselerin ve üniversitelerin uzantısı şeklinde başta Afrika ülkelerinde kurulan okulların esas misyonu, sömürgeci ülkelerin kültürünü taşımak olmuştur. Özellikle Afrika üniversiteleri, İngiltere, Fransa ve Belçika'daki üniversitelerin deniz aşırı kolej ya da resmi uzantıları olarak teşkil edilmiştir. Örneğin Uganda'daki Makerere Koleji, Nijerya-İbadan'daki Üniversite Koleji, Gana-Legon'daki Üniversite Koleji, Londra Üniversitesi'nin şubeleri olarak açılmışlardı. Bu okulların her biri, Londra Üniversitesi'nin özel şartlarına ve standartlarına göre öğrenci alır; öğretim elemanları kısmen Londra'daki Üniversiteler Arası Yüksek Eğitim Meclisi'nin gösterdiği kolaylıklar sayesinde tayin edilirdi. Londra ve Afrika şubeleri arasında belli bir istişare bulunmasına rağmen, müfredat ve sınavlar için bile Londra'nın onayı alınırdı. Sınav soruları önce Afrika kolejlerinde belirlenir, daha sonra eleştiri ve düzenleme için Londra'ya sunulurdu. Londra'da tasdik edilen sorular, burada basılır, zarflara konur, mühürlenir, Afrika kampüslerine geri gönderilir ve imtihan gününe kadar açılmazdı. Değişiklikler Londra'da yapılmışsa bunlar, hoca tarafından hiç bir müdahalede bulunulamayacak kadar geç fark edilirdi. Neticede Afrika ülkelerin üniversiteleri, kendi dersleri üzerinde çok az bir kontrole sahipti⁴. Bununla birlikte çoğunlukla yerli halka yardım etme amacıyla kurulan bu üniversitelerin öğretim kadrosu yine söz konusu ülkelere gelmekteydi⁵. Günümüzde de bu okulların eğitim-öğretim hayatına, aynı denetimle olmasa bile aynı paradigmayla devam ettiği söylenebilir.

4 P. G. Altbach, G. P. Kelly (1991). *Sömürgecilik ve eğitim* (Çev: İ. Kalın). İstanbul: İnsan Yayınları.

5 A. A. Mazrui (2016). *Dünya siyasetinde kültürel etkenler* (Çev: Ç. Taşkın). Ankara: Hece Yayınları.

Kıta Avrupası'nın kendi coğrafyasında hâkim olan dinin (Hristiyanlığın) hayatın ve insanın üzerindeki hâkimiyetini azaltma veya dinin içeriğini değiştirme tecrübesi (Rönesans ve Reform Hareketleri), sömürge ülkelere kültür transferi yapmada önemli bir avantaj sağlamıştır. Bu tecrübe ile Türkiye başta olmak üzere Yakın Doğu, Orta Doğu, Uzak Doğu ve Afrika ülkelerinin kültürü ile sıradan insanının hayatı uzun soluklu ve değişik yöntemlerle gerçekleştirilen kültür transferiyle sekülerleştirilmiştir. Bu durumun sonucunda Batı ve Doğu insanının hayatı arasındaki farklar belirginlikten uzaklaşmıştır. Örneğin her iki tarafın insanı, sekülerizmin şöyle ya da böyle ta-sallutundan kurtulamamıştır.

Batılıların kurduğu seküler hayatta, din hayatın dışına, kül-türler mekânlara, şehirler ekonomiye, kurumlar bekçiliğe, âdet ve gelenekler eskiye indirgenirken; seküler insan akla, ekonomiye, okula, dünyaya ve paraya odaklandırılmıştır. Böylelikle modern dönemde hayat ve insan, belli bir formata kavuşturulmuştur. Formatlanan bu hayat ve insanın İslam ülkelerinde gerçekleştirilmesi ise Tanzimat Döneminde fiilen başlamıştır. Seküler bir İslam ülkesi yaratmak için bu dönemden itibaren iktidarı elinde bulunduran yöneticilerin Batı'yı önceleyen hedefleri arasında en önemlisi, dini (İslam'ı) kontrol altına almak olmuştur. Böylelikle din yani İslam, Batılı paradigmanın sınırları içinde serbest bırakılırken, Müslümanların bu paradigmayla çelişmemek koşuluyla özgür(!) olmasına izin verilmiştir.

Böylelikle İslam paradigmasından uzaklaştırılan Müslü-manlar, diğer Müslümanlarla bağısız ve bağlantısız, her biri kendi başına olmak üzere (ayrıca baskının korkusuyla ve baskıcıların belirlediği alanlara dâhil olarak) dindar yetiştirmeye koşullandırılmışlardır. Tüm bu şartlar, Türkiye özelinde Müslüman düşün-cesinde dünyevileşmiş bir dindarlıkla, Fransız ihtilali'nin öngör-düğü özgürlük, eşitlik ve adalet duygusuyla, Hristiyanlaşmaktan